

УДК 336.256 (045)

Л. О. Чорна,
д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту та адміністрування
Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ПРИБУТОК ЯК ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В статті розглядаються питання оцінки прибутку як показника результативності господарської діяльності підприємства та використання розрахунків для оцінки можливостей розвитку підприємства на різних етапах життєвого циклу та визначення факторів впливу на прибуток. Новим підходом до використання інтегрального показника прибутку є його індикативне значення для визначення позиціонування на ринку та моніторинг динаміки прибутку в порівнянні з прогнозними експертними значеннями.

The author considers the assessment of income as an indicator of the effectiveness of business enterprises. The resulting score can be used to identify opportunities for enterprise development and income impacts for the various stages of the life cycle. A new approach to the use of integral index return is indicative of its importance for determining market positioning and monitoring of the dynamics of income compared to expert forecasts values.

Ключові слова: прибуток, управління прибутком, фактори впливу на прибуток, конкурентне позиціонування, інтегральний показник прибутку.

Keywords: profit, profit management, impacts on income, competitive positioning, and integral index returns.

Вступ

Прибуток відіграє вирішальну роль в підприємницькій діяльності і є одним з головних показників діяльності підприємства. Він характеризує можливість інноваційного розвитку, реконструкції та модернізації його виробництва. Прибуток визначається як одна з цілей діяльності та розвитку підприємства, результат роботи, мотивація, економічна безпека, кількісна міра успішності підприємства. Важливим моментом є не тільки кількісні показники прибутку, а і його структура, довгостроковість, якість.

Проблеми управління, формування і використання прибутку підприємства досліджували науковці України і зарубіжжя. Серед них роботи таких вчених: І. Алексєєва, Т. Бень, І. Бланка, В. Гриньової, С. Довбні, Г. Крамаренко, С. Корягіної, Л. Лігоненко, А. Мазаракі, Н. Ушакової, Н. Чумаченка, А. Шеремети, Н. Шморгуна та інших. Але питання використання показників прибутку як інтегрального показника господарської діяльності залишається вивченим недостатньо.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження відомих підходів формування інтегрального показника прибутковості та його використання для удосконалення системи управління господарською діяльністю. Показник прибутковості на різних етапах розвитку підприємства характеризує ймовірність банкрутства, можливість подальшого розвитку, життєздатність [1-5]. Саме тому, для мобільної оцінки господарської діяльності, прийняття управлінських рішень доцільно застосування інтегрального показника та його порівняння з нормативними і/або експертними оцінками в залежності від ринкової та внутрішньої ситуації на підприємстві.

Результати

Оцінка господарської діяльності підприємства завжди здійснювалась за допомогою показників прибутковості як результативності господарської діяльності. На стадії зародження та первинного розвитку підприємства важливі не абсолютні, а відносні показники прибутковості, що можуть бути відображені в позитивній динаміці [6]. Показники прибутковості повинні бути стабільними в довготерміновому періоді, що може бути забезпечено зменшенням ризиків одержання прибутку. На всіх стадіях розвитку і особливо зрілості підприємства доцільно розглядати прибутковість усього майна підприємства, тобто сукупних активів, окремих його частин, зокрема виробничих фондів, а також джерел їх формування [5, с.91].

Серед основних показників можна виділити такі:

Загальна рентабельність підприємства (K_{zr}) – відношення чистого прибутку (Pch) до валюти балансу (V), тобто

$$K_{zr} = \frac{Pch}{V}$$

K_{zr} є одним з найбільш важливих індикаторів конкурентоспроможності підприємства. Зменшення K_{zr} свідчить про зниження попиту на продукцію фірми та про перенакопичення активів [6, с.108].

Рентабельність власного капіталу (K_{rvk}) – відношення чистого прибутку (Pch) до власного капіталу (VK), тобто

$$K_{rvk} = \frac{Pch}{VK}$$

Динаміка K_{rvk} здійснює вплив на рівень котирування акцій на фондових біржах, тому цей показник є важливим для акціонерів та пайовиків [27, с.110].

Прибутковість власних джерел, виражена у відсотках, повинна перевищувати звичайно доступний відсотковий дохід з вкладів у фінансових закладах, причому на таку частину, яка достатньо відображає "ціну" підприємницького ризику. В протилежному випадку вигідніше вивести власні джерела з підприємства [5, с.91].

Рентабельність виробничих засобів (K_{rvz}) - відношення чистого прибутку (Pch) до величини основних засобів та інших необоротних активів (NA), тобто

$$K_{rvz} = \frac{Pch}{NA}$$

Показник відображає ефективність використання основних засобів та інших необоротних активів, яка вимірюється величиною прибутку на одиницю вартості засобів. Зростання цього показника при зниженні загальної рентабельності свідчить про створення лишніх запасів товарно-матеріальних цінностей, затоварювання готовою продукцією у результаті зниження попиту, надмірного росту дебіторської заборгованості або грошових засобів [6, с.110].

Валова прибутковість від реалізації продукції (робіт, послуг) (K_{vp}) – відношення прибутку від реалізації продукції (P_r) до виручки від реалізації (Vr), інакше прибуток на 1 грн. реалізованої продукції:

$$K_{vp} = \frac{Pr}{Vr}$$

Зростання валової прибутковості є наслідком зростання цін при постійних витратах на виробництво реалізованої продукції (робіт, послуг) або зменшення витрат на виробництво при незмінних цінах. Зменшення цього показника свідчить про зниження цін при постійних витратах або зростання постійних витрат на виробництво, причиною якого могло бути зменшення попиту на продукцію підприємства [6, с.112].

Прибутковість основної діяльності (P_{osn_d}) - відношення чистого прибутку (збитку) (Pch) від реалізації продукції (робіт, послуг) до виручки від реалізації (Vr):

$$P_{osn\_d} = \frac{Pch}{Vr}$$

Показник відображає прибутковість чи збитковість здійснення основної діяльності підприємством, не враховуючи іншої операційної діяльності. Даний показник є кількісною характеристикою головної мети створення підприємства. Його динаміка є основою для впровадження змін на етапі зростання розвитку підприємства.

Прибутковість операційної діяльності (P_{oper_d}) – відношення фінансових результатів від операційної діяльності (Fod) до виручки від реалізації продукції (Vr):

$$P_{oper\_d} = \frac{Fod}{Vr}$$

Прибутковість інвестиційної діяльності (P_{inv_d}) – відношення фінансових результатів від інвестиційної діяльності (Fid) до доходу від інвестиційної діяльності (Di):

$$P_{inv\_d} = \frac{Fid}{Di}$$

Прибутковість фінансової діяльності (P_{fin_d}) - відношення фінансових результатів від фінансової діяльності (Ffd) до доходу від фінансової діяльності (Df):

$$P_{fin\_d} = \frac{Ffd}{Df}$$

Аналіз показників за індикатором рентабельності основної діяльності I_{rod} дозволяє виявити, яка з діяльностей підприємства є найбільш рентабельною. У разі, якщо фінансова чи інвестиційна діяльність підприємства виявиться не разовою та більш прибутковою, ніж основна діяльність, то останню слід змінити.

$$I_{rod} = P_{osn\_d} - P_{oper\_d} - P_{inv\_d} - P_{fin\_d}$$

На підприємствах виробничої сфери можуть бути використані три методи розрахунку прибутку від реалізації продукції: прямого розрахунку, за показником витрат на одну гривню продукції, економічний (аналітичний) метод.

Метод прямого розрахунку застосовується за відносно невеликого асортименту продукції. Метод достатньо точний, але надто трудомісткий, коли реалізується великий асортимент продукції. Крім того, він не дає можливості визначити вплив на прибуток окремих факторів та врахувати динаміку змін на кожному етапі розвитку підприємства [7].

Розрахунок прибутку на підставі показника витрат на 1 грн. продукції. може застосовуватись по підприємству в цілому за розрахунку прибутку від випуску, реалізації всієї продукції. Передбачається використання даних про виробничі витрати та реалізацію продукції за попередній період, а також очікувану їх зміну, що прогнозується в наступному періоді.

Для цього методу розрахунку також бракує можливості визначити вплив окремих чинників на обсяг прибутку, його зміну [8, с. 110].

Економічний (аналітичний) метод може використовуватися для розрахунку прибутку від випуску (реалізації) продукції. Він відрізняється від уже розглянутих методів розрахунку прибутку тим, що дає змогу визначити не тільки загальну суму прибутку, а й вплив на неї зміни окремих чинників: обсягу виробництва (реалізації) продукції; собівартості продукції; рівня оптових цін і рентабельності продукції; асортименту та якості продукції.

Розрахунок базового прибутку здійснюється на підставі звітних або очікуваних даних за попередній період. Базовий прибуток - це прибуток від випуску (реалізації) продукції в періоді, що передував плановому. За його розрахунку здійснюється коригування звітного, очікуваного прибутку з урахуванням чинників, що на нього вплинули тоді, але не діятимуть у періоді, що планується: зміна оптових цін, припинення випуску окремих видів продукції, зміна рентабельності окремих видів продукції, зниження їх собівартості. Від точного розрахунку базового прибутку залежить точність усіх наступних розрахунків.

Прибуток від випуску (реалізації) непорівнянної продукції може бути розрахований методом прямого розрахунку, якщо є відповідні вихідні дані. За браком таких прибуток розраховується для всієї непорівнянної продукції з використанням показника середньої рентабельності продукції по підприємству.

Слід зазначити, що в тому разі, коли розрахунок прибутку розглянутими вище методами здійснений виходячи із загального випуску продукції, окремо розраховується прибуток від реалізації продукції. При цьому враховується обчислена сума прибутку від випуску продукції, а також зміна прибутку в залишках нереалізованої продукції.

Із розглянутих методів обчислення прибутку метод прямого розрахунку практично може бути використаний на підприємствах різних сфер діяльності і галузей економіки.

Показники прибутковості, як правило, відносяться до відкритої звітності підприємства. Для цього потрібно визначити основні фактори, що впливають на прибуток, визначити вагомість кожного фактору та розрахувати інтегральну оцінку за кожним фактором та загальний інтегральний показник.

$$P_r = \frac{\sum_{j=1}^m W_j * X_{ij}}{m}$$

де P_r – інтегральний показник прибутку ;

W_j – значення показника вагомості;

X_{ij} - експертна оцінка факторів впливу.

Така інтегральна оцінка може бути здійснена як для оцінки конкурентоспроможності, так і для оцінки результативності господарської діяльності. Але фактори впливу при цьому будуть змінені. Крім того, експертна оцінка також повинна враховувати зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищах.

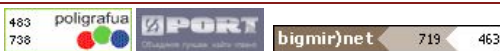
Висновок

Для прийняття обґрунтованих організаційно-технічних і господарсько-управлінських рішень доцільно використовувати системи моніторингу та аналізу показників прибутковості та їх залежності від зовнішніх (ринкових, правових, адміністративних) та внутрішніх (матеріально-технічних, організаційно-управлінських, стратегічних, інформаційних, економічних, соціальних) факторів. Для кожного етапу життєвого циклу підприємства доцільно розробити норми прибутку та відслідковувати динаміку змін. Інтегральний показник прибутку є загальним індикатором для подальшого аналізу його складових та вибору напрямку діяльності підприємства

Література

1. Бланк И.А. Управление прибылью. / И.А. Бланк – К: – Ника-Центр, 2000. – 544 с.
2. Алексеев И.В. Финансовый анализ: техника расчетов и моделирования экономических ситуаций. / И.В. Алексеев, А.С. Мороз., Е.М. Романов – Львів: Бескид Біт, 2003. – 152 с.
3. Бень Т.Г., Довбань С.Б. Інтегральна оцінка фінансового стану підприємства. // Фінанси України. – 2002. – № 6. – С. 53-61.
4. Шморгун Н. П. Финансовый анализ : навчальний посібник / Н. П. Шморгун, І. В. Головка. – К.: ЦНЛ, 2006. – 528 с.
5. Довбня С., Шембель Ю. Финансовый анализ на различных этапах жизненного цикла предприятия // БИЗНЕС ИНФОРМ. – 1998. - №17-18. - С. 87-92.
6. Шеремет А.Д., Методика финансового анализа. / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин, Е.В. Негашев. – М.: ИНФРА – М, 2000. - 208 с.
7. Корягіна С.В. Методика розрахунку та аналіз показників життєвого циклу підприємства // Вісник національного університету “Львівська політехніка” №469 Логістика-Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2003. - С.421 - 427
8. Гриньова В.М. Финансы предприятий / В.М. Гриньова, О.В. Коюда. - Харків, Видавничий дім „ІНЖЕК”, 2004. - 267с.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"